

JAN DE COOMAN
(Zandbergen, 1893-1949)
**SCHILDER VAN LANDSCHAPPEN, INTERIEURS,
STILLEVENEN, PORTRETTEEN
VOORTREFFELIJK ETSER**

door Gaston IMBO

Geen ander kunstenaar verdient meer dan de schuchtere Jan de Cooman de erkentelijkheid en de serieuze hulde van de stad Geraardsbergen, want geen enkele beeldende kunstenaar heeft, zoals hij, hulde gebracht met potlood, stift en penseel aan de pittoreske Denderstad, aan de Oudenberg, aan haar schilderachtige omgeving.

Dat hij tijdens zijn al te kort leven niet ten volle de waardering genoot waarop hij recht had is te wijten aan hemzelf en aan de tijdsgeest. Inderdaad, de periode tussen de twee wereldoorlogen was gekenmerkt door een materialistische bourgeois-geest gespeend van alle artistieke interesse. De rijke burgerij, de beperkte klasse die zich financieel kon veroorloven kunstwerken te kopen, had alleen oog voor zaken doen, geld verdienen en beleggen met zo weinig mogelijk risico's. De verworven rijkdom-status moest tot uiting komen in het betrekken van een groot herenhuis, luxueus ingericht en met modern comfort. Men wilde na vier jaren oorlogsellende, comfortabel leven, genieten van spijs en drank. Als ontspanning was er café- en theaterbezoek, op villegiatuur gaan naar de kust of de Ardennen of naar bekende pleisterplaatsen in het buitenland. Cultureel gezien was de horizon van een deel van de bourgeois veel te beperkt om geld te spenderen aan de gewrochten van een, in hun ogen, al te extravagant gekleed artiest.

Met zijn bleek gelaat, zijn diepliggende, fonkelende en doordringende donkere ogen, zijn ruige apostelbaard, zijn ongewone houding, zijn zachte, fluisterende stem was Jan de Cooman een opvallende, nogal excentrieke verschijning. Voeg daarbij de breedgerande zwarte vilthoed, de zwarte "lavallière", de donkere fluwelen vest en broek, de zwarte kapmantel 's winters, en je krijgt een figuur die inderdaad op het eerste gezicht wel enig argwaan kon opwekken. Kortom een unieke persoon, gekend, en misschien soms gemeden, en dat in een klein conservatief provinciestedje.

Het werk was zoals de man: stil, zacht, introvert, dichterlijk, sereen. Jan de Cooman was een innemend, eenvoudig, schuchter en ingoed man. Een harde werker die, vooral wat betreft zijn etsen, veel experimenteerde en de perfectie zocht. Deze brave, sympathieke man is steeds zichzelf gebleven en heeft zich niet laten verleiden tot ondoordacht, ondoorwrocht en minderwaardig kopieerwerk. Dat lag niet in zijn aard. Liever dan een meeloper of een bleke epigoon te zijn in een of andere moderne kunststroming -dadaïsme, futurisme, kubisme, surrealisme tot non-figuratief en abstract en tal van andere ééndags-ismen- bleef hij zichzelf, de zoeker naar rust, stilte, poëzie, stemming en verademing in de werkelijkheid, een gelouterde realist of een late geperfectioneerde romantieker.

DE KUNSTENAAR JAN DE COOMAN

De Cooman was een kunstenaar, een begenadigde in de strikte zin van het woord: zijn onderwerp bezielde hem en hij legde er eigen bezieling in. Hij herschiep letterlijk het reële onderwerp, landschap, interieur of portret, alles bleef even reëel en gelijkend maar zijn werk steeg er poëtischer bovenuit, ook te danken aan zijn ongewoon knap tekentalent. Nooit heeft hij ondoordacht geïmproviseerd en hij heeft zich ook nooit getooid met de veren van een ander door gemakkelijker en minderwaardig nabootsingswerk, volgens het -isme of de mode van de tijd, te leveren. Als er dan toch een evolutie in zijn werk is waar te nemen, dan is dat de logische spontane ontwikkeling in het oeuvre van iedere ernstige artiest die, door zoeken en tasten, door vallen en opstaan, verdieping en meesterschap bereikt.

Schilderijen

Hij schilderde en etste vooral landschappen, maar hij schilderde ook stillevens, interieurs en portretten. Hij observeerde en schilderde de natuur het hele jaar door: *"Eerste lentegroen - Drijvende wolken - Wolkentorens - Zomermolen - Nazomer - Vroege herfst..."*. Als ik een algemene lijn zou willen aangeven, dan zou die zijn: stille poëzie, zacht geluk, kalme atmosfeer, innigheid en levensgenot, alhoewel werk tussen 1937 en 1945 wel grijs en triest aandoet, te wijten aan zware familiale tegenslag en sombere oorlogsjaren. In al zijn schilderijen toonde De Cooman zich de onderlegde, technisch vaardige vakman die minutieus de gepaste kleuren koos die compositorisch het geheel en de delen afwoog en raak borstelde.

Zijn **stillevens** zijn, qua coloriet en compositie, echte meesterwerkjes: de Chinese vaas (1933); koper en tin (1937); schaal met appels...

Enkele van zijn **landschappen** behoren tot het beste wat door Belgische tijdgenoten werd geschilderd en geëst, en dan verwijzen we vooral naar de bomen, de bloemen, de landhuisjes, de lucht. Enkele titels? *Sneeuw in de Vlaamse Ardennen - Beschermers van het hutje - Oude molen - De molenberg (...)*. Bijzonder geslaagd zijn *"De bloeiende perelaar"* uit 1935, *"Het bloemenhof"* ook uit 1935, *"Avond aan de beek"* uit 1944, en *"Wilgen aan de sloot"* uit 1948 en geschilderd aan de Bleek, en niet te vergeten *"Oktobermorgen - Zachte november - Rond Allerheiligen - Najaarsvlagen - Rijn - De wilgen - Aprilse grillen"*. Zijn landschappen zijn geborsteld met een haast godsdienstig respect voor de machtige natuur, lezen we in Het Handelsblad van 9 maart 1947.

Maar veel hoger schat ik persoonlijk zijn **"boereninterieurs"** met het zachte spel van licht en schaduw op tegelvloer en balkzoldering, op de Leuvense kachel, bakstenen haard, biezen stoelen en eiken of grenen meubels. De goed afgewogen klankschakeringen brengen een atmosfeer van rust en stilte, een tedere poëzie, een ingetogen levensgenot. Picturale toppers zijn: *"Zon in een boerenkeuken"* een jeugdwerk uit 1919, en *"Interieur te Sint-Lievens-Esse"* een gedegen werk uit zijn topperperiode (1931).

Regelmatig schilderde De Cooman **portretten**: de beeltenis van door hemzelf uitgezochte types (de hovenier, een pijproker, een stopster of naaister), van zijn vrouw, van de goeie kennis peetje De Lobel, van notabelen en vrienden (dokter De Bruyn, dokter Arthur van der Schueren, professor Sebrechts, notaris De Man en echtgenote, Vincent Diericx, Dom Benedictus van Schepdael als abt van Affligem, Moeder Overste van Sint-Vincentius te Delft, ...), zonder een paar zelfportretten te vergeten. Alhoewel *de mens* in zijn landschappen en interieurs heel zelden voorkomt bewees De Cooman, in zijn portretten, dat de menselijke houding en anatomie, het gebaar, het gelaat, en de blik voor hem geen geheimen hadden. Het portret is geen foto; een goed geschilderd portret legt een deel van de ziel, het karakter, de gemoedstoestand van de geportretteerde bloot. Uiteraard bevinden de meeste portretten zich in privé-bezit zodat men zich voor het vellen van een oordeel tot enkele stukken moet beperken.

Op een lager artistiek niveau staan de **kruiswegen**, getekend en geschilderd tussen 1927 en 1941:

- * 1927: parochiekerk OLV in Zandbergen;
- * 1935-1936: parochiekerk OLV Hemelvaart in Steenhuize;
- * 1936-1937: parochiekerk Sint-Lievens-Esse (de statie "Christus sterft aan het kruis" beviel de geestelijkheid niet omdat Joannes en Maria ontbreken; De Cooman schilderde dan maar een vijftiende statie);
- * 1940-1941 gesticht Sint Jan Baptist in Eeklo.

Bij het schilderen van kruiswegen is de kunstenaar beperkt in zijn mogelijkheden want zijn vrijheid is beperkt; het is een opgelegd onderwerp, personages en omgeving moeten uit de verbeelding komen en De Cooman was een schilder "naar de natuur"!

Het Stadhuis en Marbol

Hoeveel **pentekeningen** Jan de Cooman gemaakt heeft weet ik niet, maar het moeten er vele honderden zijn. Hij heeft eigenlijk heel zijn leven getekend: potloodschetsen, houtskooltekeningen, pentekeningen, tekeningen met etsnaald, droge naald, burijn. Men mag gerust beweren dat De Cooman alle mooie en pittoreske hoekjes van het oude Geraardsbergen getekend heeft: Visstraatje, Brandstraatje, Boerenhol, Oudenberg, Pachterstraat, Dreefken, Sas, Denderbruggen, 't Rot, Wolvenstraatje, ..., en ook merkwaardige gebouwen (stadhuis, hoofdkerk, Dierkost, Hemelrijk, Oudenbergkapel, ...). Het zijn werkjes zonder pretentie, maar hoe handig op papier gebracht, hoe wel doorwrocht, hoe secuur en minutieus met monnikengeduld uitgevoerd. Bekijk maar eens aandachtig, liefst met een vergrootglas, de fijne schetsjes zoals ze afgedrukt staan in het *Wandelboekje van Geraardsbergen* van Leo van Nieuwenhove (uitgave Victor van Nieuwenhove, Markt, Geraardsbergen, z.d., maar waarschijnlijk 1928) of op de propagandafolder in 1938 verspreid door de V.V.V. "Geraardsbergen

in de Vlaamsche Ardennen". U zult getroffen zijn door de natuurgetrouwe weergave, u zult de kunstenaarshand volgen en de vaste hand van de "Ziener De Cooman" voelen. U zult in bewondering staan voor dit virtuoze spel van lijntjes en eindeloos geduld van de tekenaar.

Etsen

In de periode 1925-1929 zijn de twee series etsen over Geraardsbergen ontstaan. Ik meen dat de eenvoudige maar virtuoze tekeningen over zijn stad de voorstudie waren, de oefenboeken van die merkwaardige en waardevolle etsen. In de etskunst is het dat De Cooman tot volle ontplooiing kwam, dat hij het beste van zichzelf gaf. Sinds enkele jaren worden de etsen van De Cooman in kunstmiddens hoog geschat en door liefhebbers gezocht: op een veiling te Aalst, in 1975, werden twee etsen, "*In mei*" en "*Wilgen langs de sloot*", formaat 40 x 50 cm, verkocht voor respectievelijk 20000 en 30000 frank. De etskunst is een moeilijke kunst. Ze vereist een groot deel vakkennis en enorm veel "feeling", slechts te bereiken na jarenlang oefenen, proberen en experimenteren. Daarenboven stelt elke nieuwe ets andere problemen; iedere keer is het opnieuw wegvegen of bijvoegen of retoucheren om tot een afdruk te komen die bevrediging schenkt. Alleen hij die haarfijn en precies kan tekenen, hij die in elke lijn een onmisbaar onderdeel ziet en voor wie elke lijn haar betekenis heeft, voor wie geen enkele lijn overbodig is, alleen die man mag zich met succes (en nog niet bij voorbaat) aan de etskunst wagen. De Cooman was in de eerste plaats een scrupuleus waarnemer, een man met een doordringende blik, en een begaafd tekenaar. In de landschapsetsen van Geraardsbergen, en dan vooral in de winterlandschappen valt het op hoe belangrijk de lijn is, vooral als men bomen in het landschap bekijkt. De Cooman stelde zelf zijn pers samen (hij was technisch zeer handig) en trok zelf zijn etsen, op weinig exemplaren: eerste serie Geraardsbergen 25 afdrukken, tweede serie 50. De verschillende technieken kreeg hij geleidelijk onder de knie: *eau forte*, droge naald, vernis mou, burijn, aquatint, combinatie van verschillende technieken (o.a. voor de zes prachtige etsen over het interieur van de abdijkerk van Averbode, *eau forte*, burijn en droge naald) heeft hij meesterlijk op koperplaat en papier gebracht. Toch zal men nooit De Cooman als etser op één lijn zetten met grootmeesters als Dürer, Rembrandt, of, dichterbij ons, de visionaire Gentenaar Jules de Bruycker (1870-1945) en de extravagante Naamse Parijzenaar Felicien Rops (1833-1898), omdat De Cooman teveel visie is en te weinig imaginatie, te nauwkeurig en te verstandelijk werkt en te weinig plaats laat aan de transpositie, m.a.w. hij tilt het onderwerp te weinig vanuit de banale realiteit in de hogere visionaire geestelijke sfeer. De zes etsen van de abdij van Averbode stijgen boven zijn ander etswerk uit: uit het kerkinterieur stijgt een gewijde stilte op. De oordeelkundige verdeling van klare en donkere ruimten en vlakken intensifieert de opgeroepen emotie en doet denken aan de beste etsen van Gustave Doré (1833-1883) die o.a. meesterwerken van La Fontaine, Rabelais en Balzac met etsen illustreerde. Vermeldenswaard is dat De Cooman, aangespoord door meester Valerius de Saedeleer (1867-1941) zijn eerste kleurenetsen naar schilderijen van deze meester over winterlandschappen met sneeuw en bomen uit de Vlaamse Ardennen, op zijn eigen pers aftrok.

De Reuzen,

BIOGRAFIE

Jan Cyriel DE COOMAN werd geboren te Zandbergen op 4 augustus 1893 als vierde en jongste zoon van Leopold (° Sint-Lievens-Esse, 9 maart 1860; + Zandbergen, 11 februari 1934) en van Marie-Louise Heylemans (° Drogenbos, 5 maart 1861; + Zandbergen, 25 januari 1940), die te Drogenbos gehuwd waren op 7 februari 1884.

Vader Leopold de Cooman was enkele jaren onderwijzer in de gemeenteschool van Drogenbos, gaf nadien (vanaf 1884) les in de gemeenteschool van Zandbergen en werd er in 1887 hoofdonderwijzer. Moeder Marie Louise Heylemans was regentes; haar vader en grootvader waren ook onderwijzer.

Jan de Cooman is een rechtstreekse afstammeling (na zo'n dozijn generaties) van niemand minder dan de vermaarde 15e-16e eeuwse schilder **Barend van Orley**¹. De familie De Cooman was verwant met de Ninoofse tak (geneesheer Prosper de Cooman, zoon van Jean-Corneille, was gehuwd met Melanie de l'Arbre en was van 1882 tot 1895 lid van de provincieraad voor het kanton Geraardsbergen. August, de vader van Prosper, was in 1873 burgemeester van Ninove, provincieraadslid van 1878 tot 1895 en voorzitter van de katholieke associatie van Ninove: zie H. LIEBAUT, *De gezagsconcentratie...*, Gent, 1968, p.6-7) en behoorde tot de welstellende katholieke burgerij. Vader Leopold was echter wars van politiek.

Jan doorliep de gemeenteschool van Zandbergen en trok dan naar de rijksmiddelbare school van Ninove van 1905 tot 1909. *"De kinderjaren van Jan de Cooman verliepen tussen de geurige einders van de Zandbergse meersen, het spiegeland Denderwater, de wijde hemel met drijvende wolken, het ruisend riet en de roep van de koeien in de groene vlakten. Daar ontsproot en groeide het wonder van de eigen persoonlijkheid. De schetsen en schilderijen uit die tijd worden heden nog ten zeerste gewaardeerd"*, aldus Gaston de Knibber in "Jan de Cooman en zijn werk" blz.5).

Het vroegrijpe tekentalent van de jongen moet wel opgevallen zijn en zijn eerste schetsen zal hij naar de natuur in de mooie Dendervallei uitgevoerd hebben: bomen, huisjes, weiden en akkers van het weidse, bekoorlijke Denderlandschap, het landschap dat hem, samen met de Oudenberghorizonten zijn hele leven zal boeien.

Oom **Jan Heylemans**, weinig bekend kunstschilder en leraar tekenen aan de kunstacademie te Sint-Gillis bij Brussel, kon vader De Cooman overhalen de veelbelovende maar dromerige zoon Jan naar de Brusselse "Academie voor Schone Kunsten" te sturen. Vijf jaar lang, van 1909 tot 1914, volgde Jan er les. Grote invloed oefende leraar Constant Montald (1862-1940?), een verdienstelijk schilder van landschappen, stillevens, interieurs en portretten -de genres die ook door De Cooman zullen beoefend worden- op hem uit. Elk jaar kaapte De Cooman er prijzen voor tekenen en natuurschilderen weg; ook voor het portret was hij meer dan eens laureaat.

In 1910 ontwierp hij de vlag van de Katholieke Werkmanskring te Overboelare. De Cooman was 17 jaar oud. Hij fleurde ook de muren van de Geraardsbergse Katholieke Werkmanskring in de Kleine Karmelietenstraat op: jeugdwerk dat enkele jaren later verdween. Zijn artistieke opleiding was pas beëindigd of Wereldoorlog I brak uit: augustus 1914. Jans eerste werken, tussen 1908 en 1920 zijn: portretten van kennissen en vrienden, interieurs en stillevens, maar vooral landschappen met bomen en weidse luchten.

In augustus 1920 huwde Jan de Cooman, te Geraardsbergen, met Clara Maria Flamée (° Geraardsbergen, 18 september 1896). Zij was de oudste van de zeven

¹ Barend van Orley is geboren te Brussel in 1491 of 1492 en overleed er op 6 januari 1542: lid van de Brusselse gilde in 1515, en verhuisde naar Antwerpen in 1517; hofschilder van Margareta van Oostenrijk; schilder van portretten en van godsdienstige en bijbelse taferelen. Staat goed bekend als ontwerper van wandtapijten en van glasramen. Invloed van Italiaanse meesters. Werken van hem bevinden zich in musea te Brussel, Antwerpen, Amsterdam, Rotterdam, Wenen, Madrid.

KWARTIERSTAAT VAN JAN DE COOMAN

[illegible]

Opgeemaakt door G. DE COOMAN, Nanovestr. 147, 1745 OPWIJK, Tel 052/35 63 63

van BAREND VAN ORLEY tot JAN DE COOMAN

I. Brussel	Barend van Orley "ca 1488 + 1542	x Agneese Zeghers "ca 1497 + 1539
II. Tubize ?	Barbele van Orley "ca 1527 + vóór 1587	x Jan de Spinoy "ca 1527 + vóór 1587
III.	Guillam Spinoy "ca 1557 + ?	x ?
IV. Halle ?	Laureys Spinoy "ca 1587 + vóór 1658	x Katelijne Mertens "ca 1587 + na 1620
V. Dilbeek	Adriaen Spinoy "ca 1618 + 1668	x Elisabeth van den Borre " 1633 + 1660
VI. Dilbeek	Peeter Spinoy " 1658 + 1717	x Anna BOSMANS " 1655 + 1719
VII. Vlezenbeek	Magdalena Spinoy " 1692 + 1727	x Jacobus van Parijs " 1685 + 1731
VIII. Vlezenbeek	Jan van Parijs " 1721 + ?	x Maria Anna Neetens " 1722 + 1791
IX. Ukkel	Willem van Parijs " 1761 + 1823	x Clara Hanssens " 1772 + 1838
X. Ukkel	Jan Baptist van Parijs " 1797 + 1876	x Anna Catharina Heymans " 1801 + 1831
XI. Drogenbos	Clara van Parijs " 1830 + 1883	x F. "Felix" Heylemans " 1823 + 1892
XII. Zandbergen	Maria Louisa Heylemans " 1861 + 1940	x Leopold De Cooman " 1860 + 1934
XIII. Zandbergen Geraardsbergen	Jan Cyriel De Cooman " 1893 + 1949	x Clara Flamée " 1896 + 1937 xx Rachelle Gheenens " 1909 + 1985.

kinderen van Richard Flamée (°Geraardsbergen, 4 maart 1867; +Geraardsbergen, 3 oktober 1960), handelaar in bouwmaterialen aan de Kaai, en Anna van Damme (°Onkerzele, 28 juni 1871; +Geraardsbergen, 20 augustus 1947). De jonggehuwden namen hun intrek intrek in "Villa Oudenberg" midden een (thans beschermd) domein gelegen op de westelijke flank van de Oudenberg, aan de voet van de bekende "Oudenbergtrappen" en aan de "Muur" van Geraardsbergen. Van hieruit had men een prachtig uitzicht op de Dendervallei in de diepte, op de stad langs de Denderoevers, op de weiden, akkers en bosjes op de flanken van de Oudenberg, met in de verte dorpjes, heuvels, bomengroepen, windmolens... Deze zichten zijn een veropenbaring voor een kunstenaarsziel, en De Cooman zal er nooit genoeg van krijgen zijn verrukking en bewondering op doek, op papier en op koperplaat uit te spreken.

Zo ver zijn we echter nog niet. De jonge kunstenaar was onbekend en moest zijn brood verdienen. Een eerste kind, Leopold Richard was reeds op 14 augustus 1921 geboren. Een tweede kind, Emiel, zal op 29 december 1922 geboren worden.

In 1922 postuleerde Jan De Cooman en bekwam de betrekking van **tekenleraar** aan de twee vrije middelbare onderwijsinstellingen voor jongens te Geraardsbergen, het Sint-Catharinacollege en het Sint-Jozefsinstituut. Zoals de meeste van de paters-leerkrachten van die tijd had hij geen pedagogische noch didactische scholing gekregen. Voor humaniorastudenten was "tekenen", als deel van het leerprogramma, een minder belangrijk vak. Voor sommigen onder hen was het meer een "speeluurtje", waarbij het "pesten" van de leerkracht wel eens aan bod kwam. Toch was Jan De Cooman voor heel wat studenten uit die jaren een man naar wie men opzag, iemand die voor hen heel wat betekende. Vooral zijn onverpoosde inzet voor de studenten bij hun naschoolse activiteiten werd door hen zeer geapprecieerd. Zo schilderde hij menig decor voor hun toneelopvoeringen. Voor de Katholieke Vlaamse Studentengilde (afdeling Geraardsbergen) ontwierp hij in 1927 de vlag.

Nadat hij op aandringen van de zeer gekende dokter **Arthur Vander Schueren** zijn leeropdracht aan de beide humaniora had verzaakt, bleven de studenten -onder meer onder impuls van Piet de Somer, de latere rector van de Katholieke Universiteit Leuven - hem in zijn atelier op de Oudenberg opzoeken. Zo heeft hij voor hen geheel belangloos de gekende "Olifant" vervaardigd waarmee ze ieder jaar in hun Driekoningenstoet de stad rondtrokken. Hiervoor bedankten ze hem openlijk in 1935 in een voor hem opgezet feest in het College.

Toen hij in 1930 zijn lesopdracht opzegde waren hem intussen weer vijf kinderen geboren: Frans op 29 maart 1924 (overleden op 8 juli 1925), Lieven op 16 mei 1925, Albert op 17 september 1927, Jules op 16 januari 1929, en Gaston op 30 december 1929. Clara Flamée zou hem nog twee zonen schenken: Arthur, geboren op 20 januari 1931, en Leo, geboren op 25 mei 1937. Het noodlot sloeg keihard en onverbidde toe: echtgenote Klara overleed op 30 juni 1937, een maand na deze laatste bevalling. Ze was amper 40 jaar oud. In tien jaar huwelijk had ze negen zonen (jawel, uitsluitend jongens)) het leven geschonken. Haar portret uit 1937 halflijvig en in profiel bleef onafgewerkt.

Maar ondertussen moest Jan de Cooman hard werken om de eindjes aan mekaar te kunnen knopen. Hij schilderde menig landschap, maar vooral, hij bouwde een eigen pers om etsen af te drukken, en zelfs een eerste pers door een elektrische motor aangedreven. Hij tekende en etste haast dag en nacht om de etstechnieken onder de knie te krijgen. De eerste etsen van zijn eigen handpers kwamen in 1925 klaar. Hij vervolmaakte voortdurend zijn ets- en afdruckmethodes. In 1927 drukte hij tien etsen van Geraardsbergen af, elk op 25 exemplaren: een schitterend resultaat en financieel een onverhoopt succes. Een tweede serie van tien etsen, vooral Oudenberglandschappen, kwam in 1929 klaar, elke ets nu op 50 exemplaren. Die prachtige etsen hadden natuurlijk de aandacht getrokken van een paar kunstenaars en van één enkele welstellende nijveraars: Armand Maquestiau, bewoner van het kasteel van Onkerzele op de

GEZIN VAN
RICHARD FLAMEE

Anna VAN DAMME

(dochter v. Jan Baptist (1827-1880) en
v. Mathalie Vander PUTTEN (1838-1921))

° Onkerzele 28-06-1871
+ Geraardsbergen 20-08-1947

x 1895

Richard FLAMEE

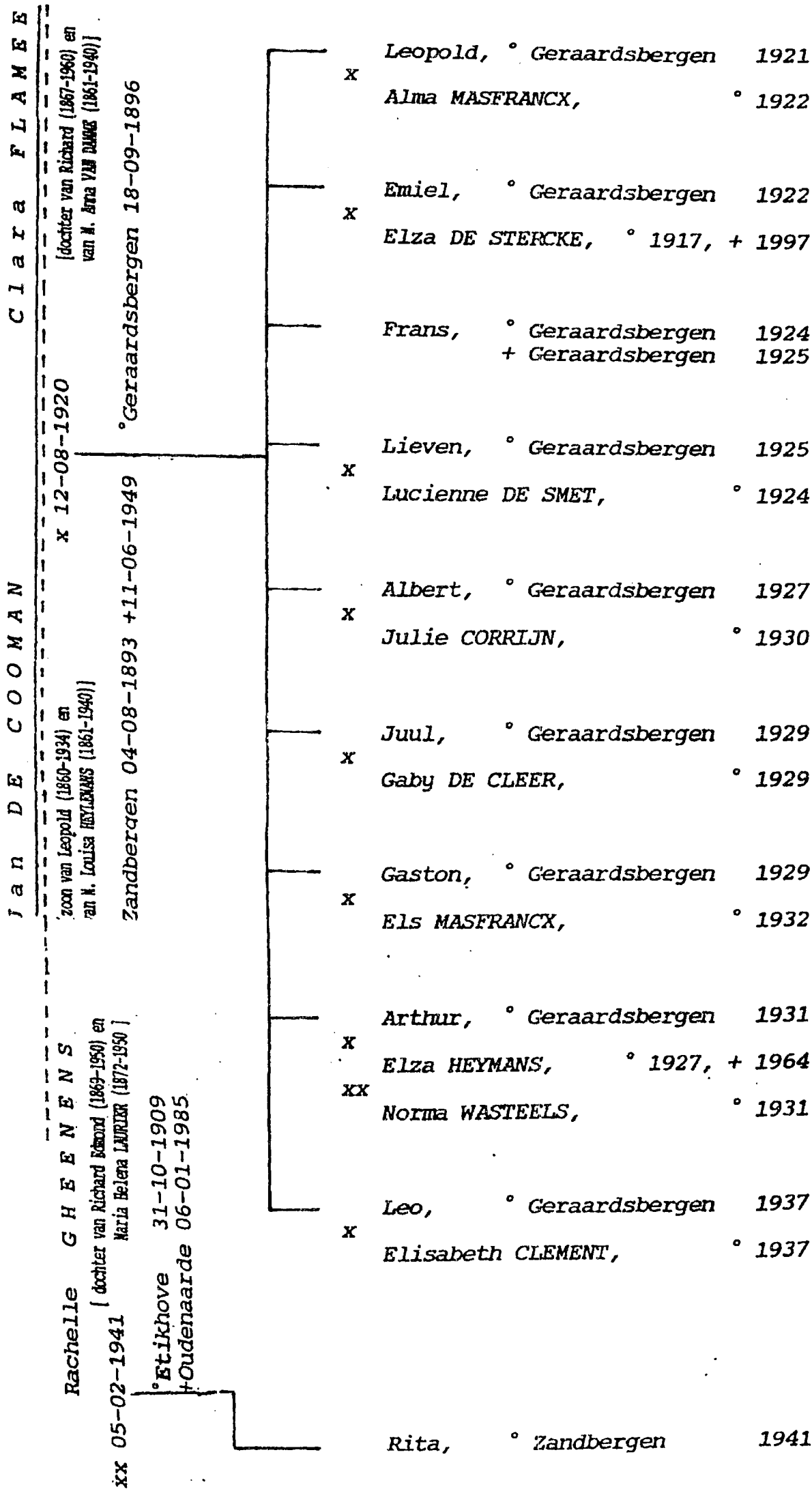
(zoon v. Petrus (1827-1914) en v.
Paulina Vander PUTTEN (1823-1898)) ILEN (1823-1898)]

nijveraar, handelaar,

° Geraardsbergen 04-03-1867
+ Geraardsbergen 03-10-1960

	Clara,	1896-1937
x	Jan De Cooman, kunstschilder-etser	1893-1949
	Albert,	1898-1989 houthandelaar
x	Clara Martens,	1896-1983
	Paul,	1899-1970. doctor in de scheikunde
x	Marie Nizet,	1908-1997
	Gaston,	1900-1979 geneesheer
x	Madeleine Cousy,	1904-1995
	Augusta,	1902
x	Frans Demecheleer, onderwijzer	1899-1929
	Marie,	1905-1998
	Arthur,	1911-1978 doctor-apoteker
x	Marqriet Van Haesendoncx,	1916

GEZIN VAN
JAN DE COOMAN

Oudenbergflank, kocht al zijn etsen en vele schilderijen. Hij bracht De Cooman in contact met vrienden-kunstliefhebbers en baande de weg voor hem in kunstkringen van de hoofdstad. Maar de schuchtere De Cooman sloeg alle voorstellen af, bleef op "zijn" Oudenberg en werkte door zonder verpozen. Zijn bekendheid ging wel crescendo en hij kreeg verschillende opdrachten: portretten en ook de vier bekende kruiswegen, geschilderd tussen 1927 en 1941. In Geraardsbergen zelf, de oude stad die hij lief had en de omgeving die hij bewonderde, telde hij, naast Armand Maquestiau (1892-1965) nog enkele goede en trouwe vrienden: in de allereerste plaats dokter Arthur Vander Schueren (1884-1934), verder filantroop Vincent Diericx (1867-1947), fotograaf Theofiel L'Haire (1874-1956), en onderwijzer en volksvertegenwoordiger Albert van den Berghe (1902-1982). Ook Albert d'Haese, vrederechter in Geraardsbergen van 1946 tot 1966 was een vriend aan huis (cfr. interview van Maurice d'Haese door Hugo de Cooman, op 9 januari 1999).

Voor dokter Van der Schueren schilderde hij negen grote doeken. Zij sierden de muren van zijn studio op de eerste verdieping van zijn herenhuis op het Stationsplein. Zij stellen enkele fabels van La Fontaine en natuurgetrouwe afbeeldingen van medicinale planten voor; deze doeken zijn nog steeds in het bezit van de familie vander Schueren (cfr. interview door Hugo de Cooman te Aalst, op 29 december 1998). Dit gebeurde in 1930 en begin 1931. In 1917 bracht De Cooman mythologische wandschilderingen op doek aan over twee volledige wanden in het huis van brouwer Paul van Trimpont (1872-1934) gelegen naast de vroegere brouwerij "De Zwaan" op het uiteinde van de Karmelietenstraat, circa 1935 gekocht en bewoond door architect Eugene Cansse en vervolgens door Marcel Jooris die preciseert: *"het oorspronkelijk werk dateert van 1917"*.

Van dokter Van der Schueren had Jan de Cooman een tweedehands *Minerva* gekocht en hij had daar een kacheltje van eigen vinding en fabriek in geïnstalleerd, met een afvoerschouwte door het dak. Daarmee toerde hij 's winters rond in de streek rond Geraardsbergen, Brakel, Oudenaarde en Ronse, in de schilderachtige Vlaamse Ardennen dus. Niet zelden was hij vergezeld van fotograaf en amateur-kunstschilder Theofiel L'Haire. Hij heeft zijn vriend Theofiel nog met raad (en daad?) bijgestaan in de jaren 1947-1948 toen die zijn koloniaal monument "De Olifant" boetseerde.

Kruis en Kapel van den Oudenberg.

In 1931 verscheen bij Victor van Nieuwenhove het kleine boekje *Kantwerksters en kantnijverheid te Geraardsbergen*, geschreven door onderwijzeres-folkloriste Augusta de Clercq (1887-1944). Felix Timmermans noemde dit ooit "een juweel van een boekje". Deze door de visueel-sensuele Timmermans toegezwaaide lof zal wel voor een groot deel te danken geweest zijn aan de opname van een 25-tal reproducties, op verkleinde schaal, van werken van De Cooman: tien pentekeningen, tien etsen, vijf schilderijen, alle over de stad Geraardsbergen of landschappen op en rond de Oudenberg, en twee schilderijen van kantwerksters.

In het begin van de jaren dertig, bij een van zijn wintertochten door de Vlaamse Ardennen, moet De Cooman de toen reeds beroemde **Valerius de Saedeleer** (° Aalst 1867; +Leupegem 1941) die te Leupegem verbleef², ontmoet hebben. De Cooman koesterde een grote bewondering voor de winterlandschappen van De Saedeleer: de nu beroemde weidse, golvende, onder de sneeuw bedekte Vlaamse Ardennen, rond Tiegem en Leupegem, met enkele donkere, haarfijn getekend en silhouetten van populieren en wilgen of slapende fruitbomen op de voorgrond en een paar ondergesneeuwde boerenwoningen. Ook De Cooman had winterlandschappen geschilderd: bomen en boerderijen verspreid in een ondergesneeuwd roerloos landschap, golvend naar de horizon. De Coomans winterlandschappen rond de Oudenberg, De Saedeleers winterlandschappen rond Leupegem: beide sterk verwant met Pieter Brueghels landschappen in *"Jagers in de sneeuw"* of *"De volkstelling"* van circa 1565. Op verzoek van De Saedeleer maakte De Cooman zes zwart-wit etsen (vanaf 1934) en drie superbe kleuretsen (1938) naar schilderijen van De Saedeleer.

De zes prachtige etsen over de kerk en het klooster van Averbode ontstonden in 1934, evenals een *"Mater Dolorosa"*. Tussen 1930 en 1937 werkte De Cooman haast zonder ophouden: hij voelde zich een gezond en levenslustig, gelukkig mens. Stilleven, interieurs, portretten, landschappen, etsen. Het levensgroot portret van Dom Benedictus van Schepdael, abt van Affligem, hem aangeboden ter gelegenheid van zijn zilveren ambtsjubileum op 9 april 1937, kwam uit Jans atelier in Geraardsbergen.

Het noodlot sloeg nu onverwacht en onverbiddelijk toe: op 30 juni 1937 overleed zijn echtgenote Klara Flamée te Geraardsbergen, een maand na de bevalling van een negende kind, een negende zoon. De slag kwam hard aan en de kunstenaar herstelde slechts langzaam uit zijn lethargische toestand van radeloos verdriet. Geleidelijk ging hij weer aan het werk maar zijn werkkraft was afgebot, de inspiratie was zoek, het coloriet gleed naar donkergrijs, bruin en zwart. De landschappen uit de periode 1938-1941 herkent men aan hun droefgeestigheid, aan de donkere luchten en aan de grijze velden en landerijen. De enige uitzondering hierop vormde de uitgave van zijn eerste onberispelijke kleurenets *"Lente"*; hij had er, met tussenpozen, twee jaar aan gewerkt. In de winter van 1939-1940 schilderde hij doodse sneeuwlandschappen, getuigen van zijn stille gelatenheid en zijn knagend verdriet. Maar het leven ging verder: de kunstenaar had voor acht kinderen te zorgen en er zat niets anders op dan opnieuw hard te werken. Zijn naam was bekend geraakt in verschillende kunstmiddens dankzij succesrijke tentoonstellingen in Geraardsbergen, Ninove en Aalst, maar vooral in Antwerpen. In het salon van de biënnale aldaar had hij er de grote onderscheiding gekregen voor het heerlijk doek *"Interieur van een oud huisje"* (1936?). Op 10 mei 1940 brak de tweede wereldoorlog uit. Opnieuw donkere tijden. In februari 1941 hertrouwde Jan de Cooman te Gent met Rachelle Gheenens (° Etikhove, 31 oktober 1909; +Oudenaarde 6 januari 1985), dochter van Richard en van Maria Helena Laurier. Op 20 augustus 1941 werd uit dit huwelijk te Zandbergen een dochter geboren, Rita Clara Ghislana.

Kort na zijn tweede huwelijk verliet Jan de Cooman zijn geliefd Geraardsbergen en nam zijn intrek in zijn geboortedorp, in de villa van zijn -inmiddels overleden- ouders, waar hij was opgegroeid en in de volksmond "t Kasteeltje" genaamd. Hij liet een atelier aanbouwen en ging vol moed weer aan de slag. Hij grifte vooral etsen, waar hij zo veel van hield. *"De ets is voor de plastische kunst wat het orgel is voor de muziek: het procédé van de volkomenheid. De ets haalt de zuiverheid en volheid, welke*

² Valerius de Saedeleer: leerling van de kunstacademie te Aalst en van de Gentse academie. Volgde les bij Frans Courtens (1854-1943). Schilder van weidse landschappen in de Vlaamse Ardennen met bomen en hoeven. De Saedeleer behoorde tot de eerste groep schilders van Sint-Martens-Latem. Verbleef van 1911 tot 1920 in Engeland, vestigde zich in 1921 in Tiegem, en verbleef vanaf 1930 achtereenvolgens te Etikhove en te Leupegem.

door geen ander procédé, noch door het zuiver schilderen, noch door het zuiver tekenen, kan worden achterhaald", aldus J. de Cooman in een interview met G. de Knibber. En laat ons daar aan toevoegen: de ets vereist een perfect samenspel tussen geest, oog en hand: een moeilijke discipline.

De slecht uitgebalanceerde, magere en onsmakelijke oorlogsrantsoenen, de zware gezinslast, het vermoeiend en nogal ongezond etswerk en allerhande andere oorlogsbekommernissen ondermijnden zijn gezondheid waarmee hij op de Oudenberg weinig of geen problemen had gekend, maar die er sinds zijn terugkeer naar het (lager gelegen) Zandbergen sterk op achteruit was gegaan. Hij werkte nog bijna uitsluitend in het atelier. Op de eerste internationale erkenning heeft hij tot 1948 moeten wachten. Hij kreeg voor zijn ets *"In mei"* de eerste prijs op de triënnale van Milaan.

Kort daarop werd hij zwaar ziek: kortademigheid, astma, pneumonie. Hij zou niet meer herstellen en hij overleed in zijn woning te Zandbergen op 11 juni 1949. Hij werd op 15 juni te Zandbergen begraven (zerk op het erepark van het kerkhof, rechts naast de kerk). De laatste tien jaar van Jans leven was de Aalsterse kunstenaar en kunstminner Cyriel Paepe (alias Poep) de artistieke steun en toeverlaat van Jan. Hij verleende ook graag technische bijstand tijdens zijn periodes van huisarrest wegens ziekte. Dat is ook de aanleiding waarom hij de lijkrede bij het graf uitsprak, als laatste dienst aan Jan: *"Zijn naam is voor ons synoniem met edele, zuivere, schone kunst. (...). Om het grijze van een regendag, om uw meest schitterend groen, om uw vredige doeken met stemming van diepe rust, om uw lentelandschappen en herfststemmingen, om uw weemoed en uw sombere donkerheid, om uw sneeuw en storm, om uw geestdrift, om uw zelfportretten en uw kruiswegen, onze beste dank, goede vriend"*.

Tijdens zijn leven heeft De Cooman niet veel tentoongesteld: tentoonstellingen op het stadhuis te Geraardsbergen (druk bezocht), tentoonstellingen in Ninove, in het belfort te Aalst (1934), in zaal F.A.K. te Antwerpen (1938). Ter gelegenheid van het 25e jaar van zijn overlijden werd in juli 1974 te Zandbergen een grote "retrospectieve Jan de Cooman" gehouden waarop, uit particulier bezit, 34 schilderijen en 25 etsen werden getoond.

De stad Geraardsbergen, door Jan de Cooman herhaaldelijk met veel enthousiasme in prachtwerken bezongen en geloofd, kan slechts twee werken van hem tonen (afgezien van de werken in privé-bezit) nl. het kleine schilderij (0,6m x 0,8m) *"Het beekje langs de bleek"* uit 1926, op het stadhuis, en *"De boodschap aan Maria"* uit 1922, achter het altaar in de kapel van de Oudenberg.

Vermelden we ook nog dat Jan De Cooman affiches tekende, o.a. de Geraardsbergse Krakelingen- en Kermisaffiches. In 1926 werd hij kantonnaal afgevaardigde van de Vlaamse Toeristenbond tot 1930, en in 1938 was hij medestichter en ondervoorzitter van de Geraardsbergse VVV. Als Vlaamsgezinde was hij in Vlaamse kringen een goede bekende, maar hij heeft zich steeds ver van alle politiek gehouden.

In december 1983 werd op de kunstveiling in het kasteel Maquestiau, Edingse weg, een grote (50 bij 50 cm) pentekening in Chinese inkt *"Markt te Geraardsbergen"*, gesigneerd Jan de Cooman, geveild. Ze bracht 25000 frank op. Zijn etsen halen er gemakkelijk prijzen van meer dan 20000 frank.

ENKELE BEOORDELINGEN

* *Een der zuiverste, een der weinige landschapshilders die weten te ontroeren en leven weten te suggereren uit hun doeken.* (Jef Scheirs)

* (...) *maar 't is vooral in zijn binnenzichten dat hij tot nog toe als schilder op de meest gelukkige wijze naar de kern van de schoonheid tast.* (Jef Crick in De Standaard, 10 december 1939)

** Tout ce que peint De Cooman, dont j'ai tenu à montrer l'âme saccagée par la douleur, est empreint d'une mélancolie créant une atmosphère de paix dans une campagne sereine sous un ciel merveilleusement coloré où flottent des nuages légers. (...). on sent le travail de la nature qui s'éveille, qui vibre, qui s'endort... (Fidelis, Le peintre du pays de Grammont, in Le Soir van 11 september 1938)*

** Wat een rijke kleurenweelde, en welk een oneindige gevoelsdiepte ligt er in de werken van De Cooman (...) melancholische, stille triestigheid, dan weer hoopvol licht (...), wars van elke mode en snobisme, van banale massagoesting en geldverdiene... (Albert van den Bergh, in De Geeraard van 28 augustus 1938)*

** In de voorbrengst van een gewone vorm legt hij iets meer dan de alledaagse uitdrukking. Hij legt er zijn hele ziel in met al de schakeringen van een zwaarbepoofd, zeer menselijk gemoed; maar uit zijn doeken straalt ook een sterke wil, een intieme werkracht en een levensmoed die de onwilligheid van het leven zelf trotseert. (Frans Broeckaert, in De Standaard van 4 september 1938)*

** (...) C'est en passant par hasard à Grammont, la capitale des Ardennes flamandes, que j'ai découvert le peintre Jan de Cooman, qui est certainement l'illustrateur le plus sensible, le plus averti et le plus talentueux. (...) il est surtout le chanteur du printemps... (Charles Desbonnets, in Le messager de Bruxelles van 27 augustus 1938)*

** Jean de Cooman jouira, de l'accord unanime de tous, d'une réputation solide et d'un prestige rare; cela, parce qu'il a à la fois le don du dessin et celui de la couleur. Il sait voir et il sait peindre. Il sait voir et sa sensibilité est à la fois celle d'un fervent de la nature et d'un poète de la ligne, de la forme et de la couleur. (Ch. Desbonnets, 16 januari 1934)*

** (...) een opmerken van fijnzinnige aard (...) 't is vooral in zijn binnenzichten dat hij tot nog toe, als schilder, op de meest gelukkige wijze naar de kern van de schoonheid tast. (Jef Crick, Leven en werken van onze beeldende kunstenaars, dl.II)*

** De Cooman bezat de eigenmachtigheid van een meester en de onversaagdheid van de wilskracht. Hij beschikte over alle eigenschappen van een harmonisch ontwikkeld en edelvoelend mens, de openheid van een levenslustige jeugd, de verbazing van het kind voor het natuurwonder, een ingetogen gevoel dat stroomt in weemoedsdiepte en droomtederheid en tegelijkertijd de technische geschiktheid om een beeld in eenvoud, rust en verfijning harmonisch geordend voor te dragen. (Gaston de Knibber, Jan de Cooman en zijn werk, 1974)*

DOCUMENTATIE

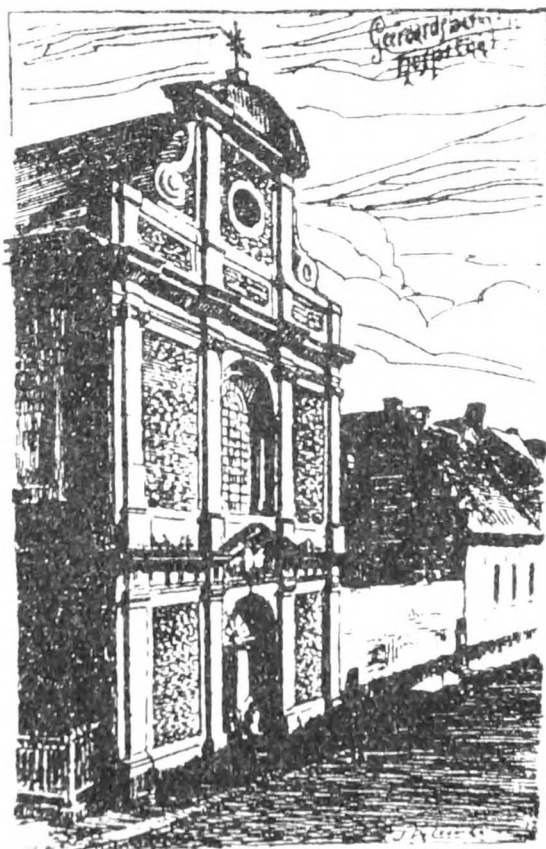
- Jef CRICK, Leven en werken van onze beeldende kunstenaars, dl.I, Gent, z.d., p.88-91.
- Gaston DE KNIBBER, Jan de Cooman en zijn werk, (Mortier) Gent, 1974.
- Catalogus retrospectieve tentoonstelling Jan de Cooman te Zandbergen, van 28 juni tot 7 juli 1974.
- Dom Albert van Roy, Affligem, roem van ons land, (Davidsfonds) 1953, p.221.
- Touring club de Belgique, Revue trimestrielle, 45e année, nr.17, 1 september 1939. R. DEFOSSE, La fête du tonneken brand à Grammont, 5 reproducties van etsen van Jan de Cooman.
- DE SEYN, Dictionnaire biographique des sciences, des lettres et des arts en Belgique, Brussel, 1935, p.228.
- Hilaire LIEBAUT, De gezagsconcentratie in het arrondissement Aalst tijdens de 19e eeuw. (Overdruk uit de Hendelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, XXII, 1968), Gent, 1968, p.6-7.
- Ernest VERLANT, Dictionnaire biographique des artistes belges de 1830 à 1970, s.l., 1978, p.119.

- Hans VOLLMER, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des XXen Jahrhunderts, 1er Band 4-D, Leipzig, 1953, p.471.
- Lidwina VANDER HEYDE, Kunstpatrimonium Geraardsbergen, schilderijen, Geraardsbergen, 1985, p.262-263.
- Gaston IMBO, Jan de Cooman 1893-1949, in De Heemschutter, 1992, nrs. 104-106.
- Gegevens mij verstrekt door Emiel DE COOMAN, kunstschilder te Appelterre, in brieven dd. 22 en 30 oktober 1975.
- Gaston DE COOMAN: - parenteel van Jan de Cooman;
- parenteel van Richard Flamée;
- parenteel van Barend van Orley tot Jan de Cooman.
- Hugo DE COOMAN: interviews met bekenden van Jan de Cooman, en persknipsels.
- Archief en documentatie Kunstkring Jan De Cooman vzw.

Gaston IMBO

De Kerk van het Kollegie

Kerk van het Hospitaal te Geeraardsbergen

N.v.d.r. Deze tekst verschijnt ook in de brochure van de Kunstkring Jan De Cooman n.a.v. de *Retrospectieve Tentoonstelling Jan De Cooman* die plaats heeft van 16 oktober t.e.m. 1 november 1999 in het Abtenhuis van de Sint-Adriaansabdij.